

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ АРХЕОЛОГІЇ

**АРХЕОЛОГІЧНІ
ДОСЛІДЖЕННЯ
В УКРАЇНІ
2015**

КИЇВ * 2016

УДК 904(477)
ББК Т4(4УКР)2/4я43
А-87

Головний редактор
БОЛТРИК Юрій Вікторович, канд. іст. наук

Редакційна колегія
БУЙСЬКИХ Алла Валеріївна, д-р іст. наук
ГОРБАНЕНКО Сергій Анатолійович, канд. іст. наук
ЗАЛІЗНЯК Леонід Львович, д-р іст. наук, проф.
ІВАКІН Гліб Юрійович, член-кореспондент НАН України, проф.
КРИЖИЦЬКИЙ Сергій Дмитрович, член-кореспондент НАН України
КУЛАКОВСЬКА Лариса Віталіївна, канд. іст. наук
МОЦЯ Олександр Петрович, член-кореспондент НАН України, проф.
ОТРОЩЕНКО Віталій Васильович, д-р іст. наук, проф.
ПОТЄХІНА Інна Дмитрівна, канд. іст. наук
СКОРИЙ Сергій Анатолійович, д-р іст. наук, проф.
СУПРУНЕНКО Олександр Борисович, канд. іст. наук
ТЕРПИЛОВСЬКИЙ Ростислав Всеволодович, д-р іст. наук, проф.
ЧАБАЙ Віктор Петрович, член-кореспондент НАН України, проф.

*Затверджено до друку Вченою радою
Інституту археології НАН України*

Прийом матеріалів:
Польовий комітет ІА НАН України
просп. Героїв Сталінграда, 12
м. Київ 04210
тел. (044) 254-11-37, 254-11-66
факс (044) 418-33-06

*Виходить за підтримки
ВГО «Спілка археологів України»*

А-87 Археологічні дослідження в Україні 2015. — К.: Стародавній Світ, 2016. — 272 с.
ISBN 978-966-2608-32-8

Видання є щорічником, який готується до друку Польовим комітетом Інституту археології НАН України. Містить інформаційні повідомлення про роботу археологічних експедицій поточного польового сезону.

Стане в нагоді науковцям, студентам і всім, хто стежить за розвитком сучасної української археологічної науки.

УДК 904(477)
ББК Т4(4УКР)2/4я43

В оформленні обкладинки використано фото городища Червоний Маяк на Херсонщині і знахідок із нього; фото *О.С. Дзюладзе*

ISBN 978-966-2608-32-8

© Інститут археології НАН України, 2016
© Автори статей, 2016

Редактор: *І.В. Черновол*; оформлення обкладинки: *А.В. Панікарський*; верстка: *С.А. Горбаненко*

ПП «Видавництво «Стародавній Світ»
тел.: (044) 599-34-43
e-mail: books@ancientry.org
www.ancientry.org

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 3991 від 24.02.2011 р.

Підписано до друку 16.12.2016 р. Формат 60 × 84 1/8. Папір офсетний.
Друк офсетний. Гарнітура Antiqua. Ум. друк. арк. 32,3.
Тираж 300 прим. Зам. № 16-12.

На багатошаровому Маяцькому городищі (середина VIII – середина IX ст.; друга половина XIV ст.) та його околицях проведено шурфування для встановлення меж поселення золотоординського часу та інтерпретації знахідок культурної пластики Київської Русі, які були передані нам місцевими краєзнавцями.

На правому березі Сіверського Дінця у «Теплинському лісі» напроти ур. Видилиха у ході розвідок зафіксовано поселення доби бронзи. Крім цього, тут були досліджені два комплекси-схованки, впущені у культурний шар поселення доби бронзи (у складі могильника?), матеріали одного з яких для опрацювання були нам передані торік. До складу цих комплексів входять уламки бронзового клепаного казана, залізні на-

ральники, стремена, пряжка, кільце, серп та коси. Ці об'єкти ми схильні інтерпретувати як залишки неописаної поки у науковій літературі, складової поховальної традиції половців. Подальше дослідження подібних комплексів дозволить збагатити наші уявлення про пізніх кочовиків. Цікавою знахідкою у районі «Теплинського лісу» став бронзовий ідол, який ми, за низкою ознак, також схильні відносити до половецького часу.

В ур. «Государів Яр» Теплинського лісу у шурфах виявлено кремаційне поховання і схованку салтівської культури (середина VIII – середина IX ст.) зі зброями праці, кінським спорядженням, керамічними виробами, тощо. Встановлено приблизні межі цієї пам'ятки та атрибутовано її як кремаційний могильник салтово-маяцької культури.

В.М. Горбов, Р.П. Божко, А.М. Усачук

ДОСЛІДЖЕННЯ НА ТЕРИТОРІЇ м. МАРІУПОЛЯ

Експедиція Маріупольського краєзнавчого музею продовжила розкопки багатошарової пам'ятки Кальміус у м. Маріуполі Донецької області. Автори висловлюють щире подяку завідділом енеоліту – бронзи ІА НАНУ доктору історичних наук В.В. Отрощенко за допомогу в організації досліджень, а також мешканцям міста, що брали участь у розкопках.

Була досліджена площа 30 м² при потужності шару до 1,9 м. Загальна досліджена площа склала 137 м² при потужності шару до 2,4 м. На глибині 0,3 – 0,35 м виявлено завал цегли, що містив культурні залишки середини XIX – другої половини XX ст. На глибині 0,6 – 0,8 м досліджено нову ділянку бруківки, яка була виявлена у попередні роки. Вище та нижче бруківки виявлено численні фрагменти кухонного та столового посуду (в тому числі з імпортними фабричними марками), уламки залізних предметів, дві свинцеві товарні пломби початку XX ст. Нижче бруківки знайдено монети 1814, 1815, 1841 рр., фрагменти люльок: гранована чорнолощена тулійка та полив'яна чашечка.

У квадратах 1 – 3/Б – Е досліджена частина залишків приміщення 2, яке продовжується у стіну розкопу на південь і схід. Максимальна глибина підлоги – 2,20 – 2,36 м від сучасної поверхні (рис. 1). Приміщення являло собою напівземлянку. Досліджена частина мала вигляд підпрямокутного котловану. Нижня час-

тина котловану була облицьована кам'яними плитами. Цей будівельний прийом добре простежений на поселеннях другої половини II тис. до н. е. Північно-Східного Приазов'я та далі на Схід на широких територіях степової зони Євразії. Камінь замінював дерево в якості ізолюючого матеріалу при спорудженні котловану землянок. При побудові приміщення 2 в умовах безлісного приазовського степу була застосована така сама техніка з додаванням інших будівельних матеріалів. Нижня частина стінок котловану та підлога були вкриті шаром вапняного розчину товщиною до 2 – 2,5 см. Далі вздовж стін розміщували шар землі (дерну?) і тільки потім кам'яну кладку. На те, що шар землі та вапняного розчину розташовувалися на горизонті вище кладки, вказує завал із цих матеріалів, зафіксований у квадратах 1 – 2/Б. У квадратах 1 – 2/Д – Е простежено господарчу яму 1 циліндричної форми глибиною 1,8 м з невеликим підбосом по периметру дна, перекриту вапняною підлогою, без знахідок. У квадратах 2 – 3/В знайдена яма 2 підквадратної в плані форми з округленими кутами, глибиною 2,35 м із фрагментами гончарної кераміки XVII – XVIII ст.

У приміщенні 2 знахідок дуже мало. Серед них декілька фрагментів кераміки XVII – XVIII ст. та фрагмент тулійки червоноглиняної люльки турецького виробництва з клеймом. У вапняній підлозі було знайде-

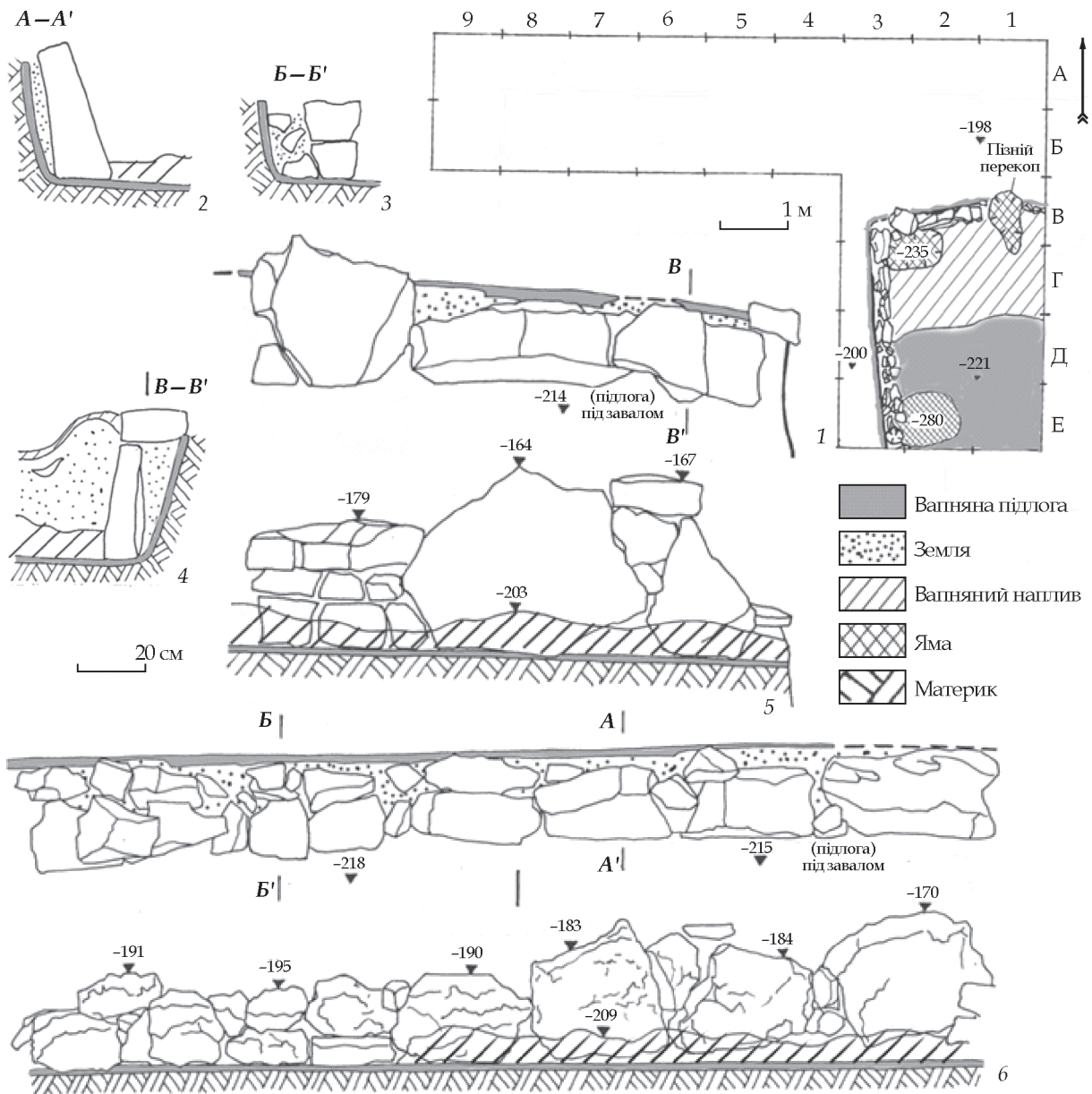

Рис. 1. Поселення Кальміус: 1 – розкоп 2, приміщення 2; 2–4 – розрізи стінок котловану приміщення 2; 5, 6 – фас стінок котловану приміщення 2

но мідні монети часів Єлизавети Петрівни: дві – 1748 р., одна – 1759 р. Приміщення 2, без сумніву, відноситься до періоду існування укріплення запорізьких козаків Кальміус. Очевидно, воно мало господарче призначення, а монети виконували функцію будівельної жертви. Облицювання нижньої частини котловану ізолюючими матеріалами при глибині не менш як 1,6 м від поверхні XVIII ст. могло створювати стійку низьку температуру, необхідну для зберігання продуктів.

Вдавлені у підлогу риб'ячі скелети та окремі кістки в нижній частині заповнення дозволяють припустити, що тут зберігалися запаси риби, яка відіграла значну роль у харчуванні і торгівлі запорізьких козаків.

Можливо, приміщення 2 функціонувало до кінця існування укріплення. Воно не встигло

стати місцем для побутового сміття, як, наприклад, верхня частина заповнення розташованого неподалік приміщення 1, де знайдено велику кількість уламків посуду та люльок XVII–XVIII ст., а також монету 1747 р., що дозволяє синхронізувати обидва приміщення.

Після припинення існування приміщення 2 його котлован заповнювався вапняними напливами, у верхній частині яких виявився зовсім інший хронологічний індикатор – 5 копійок 1783 р. (Єкатерина II).

Неолітичний шар на розкопі 2 зберігся фрагментарно. Поруч із розкопами 1 і 2 простежена ділянка бруківки XIX ст., яка «консервує» культурні шари козацького, та, можливо й більш раннього часу, тому потрібні подальші дослідження на багатошаровому поселенні Кальміус.